

Jan Kortie

Jouw ziel wil zingen

Over de vreugde van stembevrijding

Jan Kortie

Jouw ziel wil zingen

OVER DE VREUGDE VAN
STEMBEVRIJDING

Zesde druk

th ten have

INHOUD

WOORDEN VOORAF 11

Brigitte Kaandorp 12

Maarten van Rossum 15

Jan van den Berg 17

INLEIDING 21

1 | HIER BEN IK 29

De droom 29

Vrij (maar niet van btw) 31

Maak geen muziek 35

Alles draait om bewustzijn 42

Stap 1: Aanvaarden, altijd weer aanvaarden 46

Werkelijk vrij ... 49

Wat wil jij leren? 51

2 | AIAIAI 55

Dolorosa 55

Mensch, durf te klagen 58

Homeopathisch zingen 60

Stap 2: Verlangen, ongeremd verlangen 62

Wie zingt hier? 64

3 | SSSSSST 71

Hellup 71

Stap 3: Hopen, stilletjes hopen 74

Geest en vorm 79

Bidden en zingen 82

Eén 84

4 | IK BEN JAN 89

Oskar en God 89

De eerste zangers 91

En toch wil ik het! 95

Mannen en vrouwen 97

Stap 4: Vertrouw, je muziek komt vanzelf 99

Van tekort naar overvloed 102

Zingen met ziel en zalige onzekerheid 106

Ik hoor je! 109

Ik zing Jan 112

5 | NIETS TE VERLIEZEN 121

De humor van het toeval 121

Nu 124

Stap 5: Laat los, geniet van je fouten 127

Wie heeft er nog een probleem? 131

'Ik zoek niet, ik vind' 134

Leve de eentonigheid 135

6 | ZING ALSOF NIEMAND JE KAN HOREN 145

It's now or never 145

Liefde 149

Stap 6: Heb lief, geef alles 153

In contact kan alles 160

Liefde onthult schoonheid 163

7 | WIE A ZEGT MOET OOK Z ZEGGEN 169

Van begin tot eind 169

Stap 7: Wees bereid, tot aan het eind 172

Midden in de ruimte 175

Geluk is geen punt 177

Wie zet de punt? 180

OLLEKEBOLLEKES 184

VERANTWOORDING 185

LITERATUUR 186

DANK 188

OVER DE AUTEUR 190

EEN WOORD VAN TROOST VOOR DE BOEKHANDELAAR 192

1 | HIER BEN IK

Freude, schöner Götterfunken!

SCHILLER

DE DROOM

In de jaren zeventig woonde ik als student op kamers in Tilburg. Als ik dan voor het weekend naar mijn ouders ging (wat trouwens toch nog lang ‘naar huis gaan’ bleef heten), speelde zich altijd hetzelfde scenario af. Precies 23 minuten voordat ik de deur uit moest om de trein te halen, zette ik de lp op van de negende symfonie van Beethoven. Zo lang duurde namelijk het laatste deel daarvan en dat beluisterde ik dan met de volumeknop behoorlijk ver open. Ondertussen pakte ik mijn tas. Daarmee was ik snel klaar, zodat ik me vóór de eerste inzet van het koor midden in de kamer kon installeren om het geheel muzikaal in juiste banen te leiden. Met verve dirigeerde ik de boxen, koor en orkest tot grote hoogten inspirerend. Een *freudevollere* uitvoering dan wij gezamenlijk produceerden, kan Beethoven zich onmogelijk gewenst hebben.

Ik zat daar in Tilburg niet op het conservatorium, ik studeerde er economie. Waarom gaat iemand die fantaseert over dirigent zijn economie studeren? Eerlijk gezegd beschouwde ik het als een onschuldige fantasie. Ik was wel al veel met muziek bezig geweest, maar was simpelweg niet goed genoeg voor het conser-

vatorium. Ik hield van zingen en pianospelen, maar was zeker niet opvallend getalenteerd en ik had bovendien een te grote hekel aan studeren om ver te komen. Wel zat ik vaak te improviseren en als er een feestje was, dan ging ik graag aan de piano zitten en soms kwamen er dan mensen om me heen staan en gingen we lekker zingen. Dat waren hoogtepunten voor mij. Ondertussen dacht ik dat ik econoom wilde worden – en dat dacht mijn omgeving ook.

Een jaar of zeven, acht later ging ik in therapie; er was een on-
vervuldheid in me waar ik in m'n eentje niet verder mee kwam. Ik was inmiddels docent economie en daar had ik best plezier in. Toch knaagde er iets: ik voelde het verlangen groeien om een volgende stap te nemen en daarom besloot ik te solliciteren naar een baan als economiedocent in het hoger onderwijs. Met enige trots vertelde ik daarover in mijn therapiegroep, maar de instemmende reactie waar ik op hoopte bleef uit. Ik klonk niet erg enthousiast, vonden ze. Er viel een vervelende stilte en in die impasse vroeg iemand me wat ik altijd had willen worden. Toen vertelde ik over een dagdroom die ik als tiener al had.

In die fantasie zit ik op de eerste rij in de Stadsschouwburg en op het podium wordt de negende symfonie van Beethoven gespeeld. Vlak voor de finale begint, wordt echter de dirigent onwel, hij wordt het podium afgedragen en ik spring overeind en neem het van hem over. Ik moet altijd weer glimlachen als ik eraan denk en dat zag en voelde de groep ook. Ze vertelden me hoeveel levendiger ik hierover sprak dan over mijn sollicitatie en ze spoorden me aan dit deel van mezelf serieus te nemen. Die reactie heeft mijn leven ingrijpend veranderd.

Alsnog naar het conservatorium gaan was geen serieuze optie. Een paar weken later werd in Amsterdam het Muziekpakhuis opgericht, een ongesubsidieerde muziekschool, waar heel veel mogelijk was, en ik was een van de eerste leerlingen. Ik ben er lessen gaan nemen in zingen, arrangeren, dirigeren en improviseren.

Ik nam het initiatief voor een zangworkshop, waarvoor vier van mijn therapiegroepsgenoten zich inschreven. Sommigen zongen graag en veel, anderen zeiden dat ze niet konden zingen. Dat laatste wilde er bij mij niet in. Intuïtief wist ik altijd al: iedereen kan zingen. Jij wil zingen, nou, kom dan maar.

Op de school waar ik les gaf begon ik een popkoor. Dat was ongebruikelijk voor een economieleraar, maar er was op school nog geen koor en de directie durfde het experiment wel aan. Ik ging alle klassen langs om te werven en vertelde dat iedereen welkom was. En ze kwamen: die eerste vrijdagmiddag stonden tachtig pubers in het daarvoor veel te kleine muzieklokaal. Die middag vergeet ik nooit, ook daar werden alle Menschen Brüder.

VRIJ (MAAR NIET VAN BTW)

Vanaf de eerste zangworkshop die ik heb gegeven, begin jaren tachtig in Eindhoven, heb ik specifiek getracht niet alleen geïnteresseerde zangers uit te nodigen, maar ook mensen die denken dat ze niet kunnen zingen. Die uitnodiging kwam voort uit idealisme, maar ik was ondertussen wel econoom genoeg om te vermoeden dat hier een markt zat. Ik wilde iets doen wat zowel gevorderde zangers als volstrekte beginners zou kunnen aanspreken. Dus ik besloot dat we zouden gaan improviseren, want dat kan op ieder niveau!

Zo werd mijn eerste activiteit geboren: de 'Workshop Muziek-improvisatie'. Ik had eerlijk gezegd nauwelijks benul van wat we zouden gaan doen. We zijn in een kringetje gaan staan en gingen zingen. Dwars door elkaar heen, drie kwartier lang. Soms hard, dan weer zacht. Na een korte pauze hebben we nog een keer drie kwartier gezongen. We deden dat vier avonden en na de zomer zijn we er, met een man of zes, mee doorgedaan. We leerden dat het heerlijk en bevrijdend kon zijn om ons zo uit te leven. We merkten dat er soms heel mooie stukken tussen zaten, ook al

konden we die nooit plannen. Geleidelijk kreeg ik steeds meer notie van wat ik kon bijdragen, afgezien van het simpelweg organiseren van de bijeenkomsten. En zo kreeg de workshop steeds meer structuur.

In de jaren die volgden heb ik mezelf verder bekwaamd; ik nam lessen en volgde allerlei workshops. Ik nam ontslag als econo-
miedocent en verhuisde naar Amsterdam waar ik me als docent verbond aan het Muziekpakhuis. Inmiddels had ik genoeg ervaring met zangimprovisatie opgedaan om te weten dat improviseren inderdaad werkt. Ik had zelfs iets ontwikkeld wat je met een beetje goeie wil een methode zou kunnen noemen. Maar ik had ook begrepen dat het woord improviseren een afschrikwekkende werking heeft. Mensen denken namelijk al vlug dat je heel muzikaal moet zijn en heel creatief en geïnspireerd en geschoold om te kunnen improviseren. Maar dat is onzin, of beter gezegd: bij iedereen is die muzikaliteit aan te boren.

Ik broedde dus op een meer aansprekende naam voor mijn workshops zangimprovisatie en ik kwam op: cursus Badkamerzingen. Die naam deed het goed: hij riep een glimlach op en appelleerde aan het verlangen om te zingen, niet aan de prestatie die zingend geleverd dient te worden. Zingen in een badkamer kan iedereen, niet alleen de getalenteerde happy few. Onverwacht neveneffect van de naam was dat de pers het oppikte als curiositeit. De cursus liep binnen de kortste keren als een trein, de markt bleek inderdaad groot. Er kwam vraag naar een vervolgcursus Badkamerzingen en de term werd op bescheiden schaal een begrip. Ik geef de cursus al jaren niet meer in die vorm, maar op diverse plaatsen in het land duikt die naam nog af en toe op. Onlangs stuurde een kennis me een kopie van een officieel schrijven van de Belastingdienst waarin werd vastgesteld dat 'zgn. cursussen Badkamerzingen' niet vrijgesteld zijn van btw. Door de fiscus serieus genomen worden was weliswaar geen doel, maar dát heb ik toch bereikt...

De cursus Badkamerzingen trok ruwweg twee soorten deelnemers: mensen die voelden dat ze zich inhielden als ze gingen zingen, dat hun stem er dus niet helemaal uitkwam, en mensen die van zichzelf dachten dat ze niet konden zingen, waarmee ze doorgaans bedoelden: niet zuiver. Op het oog zijn dat twee heel verschillende groepen, maar ze hadden één cruciaal element gemeen: het verlangen vrijuit te zingen zonder de inmiddels aangeleerde terughoudendheid. Ik heb het altijd als mijn belangrijkste taak gezien om dat verlangen te honoreren en de deelnemers te stimuleren om stapje voor stapje uit hun schulp te kruipen. Om dit te bewerkstelligen zet ik alles in wat ik aan verleidingskunst in huis heb: aandacht, charme, humor, lichtheid. Ik sta stil bij iedere vordering, deel waar mogelijk complimenten uit. Ik zing mee, ik speel piano als ik denk dat dat helpt. Ik moedig aan, ik stimuleer. Ik probeer een sfeer te scheppen waarin ze zich veilig voelen, een gastvrije ruimte waar de akoestiek liefst van badkamerkwaliteit is. Soms demp ik het licht of doe het in een wat later stadium zelfs uit, als dat bijdraagt aan een gevoel van vrijheid. Hoe vrijer deelnemers zich voelen, des te beter. Ik probeer bij alles een sfeer van beoordeling te vermijden. Als iemand zelf een oordeel uitspreekt, verbaal of non-verbaal, dan maak ik duidelijk dat dat niet hoeft. Als iemand anders een oordeel over een medecursist uitspreekt, grijp ik zo vriendelijk mogelijk in. Positieve reacties zijn natuurlijk welkom, want in het beginstadium kunnen die opmerkingen helpen om degene die gezongen heeft te laten ervaren wat de waarde van zijn zingen is. Dat alles in de hoop dat de deelnemers steeds vrijer worden en zich welkom voelen zoals ze nu zijn.

Mag 't een beetje meer zijn?

Het ergste aan ontslag nemen als economiedocent vond ik dat ik dan ook moest stoppen met het schoolkoor, dat deed echt pijn. Ik verkeerde in de veronderstelling dat dat meteen het einde

van mijn loopbaan als dirigent zou zijn. Ik was bezig een eigen praktijk op te bouwen en vermoedde dat mensen wel in zangworkshops en privélessen geïnteresseerd zouden zijn en daarvoor zouden willen betalen. Maar kon ik mensen geld vragen om in een koor te gaan zingen, zou dat haalbaar zijn? Ja, een beetje contributie voor het jaarlijkse koor-uitje, oké, dat vindt iedereen normaal. Maar van dat soort bijdragen zou ik nooit kunnen leven, wist ik. Gestimuleerd door Fred Cohen, directeur van het Muziekpakhuis besloot ik toch te proberen een popkoor op te richten.

Er waren al meer koren op het Muziekpakhuis. Zanggroepen van tien, vijftien, maximaal twintig mensen. Koortjes waren het, althans in mijn ogen. Dat bedoel ik niet denigrerend, maar ik wist dat ik niet met een koor van die omvang wilde werken. Er zijn mensen die dat heel goed kunnen, maar ik kan dat niet: ik voel me pas op m'n gemak als er minstens een stuk of veertig mensen zijn. Dan ontstaat er een soort groep waar iedereen bij aan kan schuiven. Je valt niet meer zo op met je eigen stem, want je wordt opgenomen in het grote geheel. Dat maakt deelnemers lossers en vrijer, zeker degenen die onwennig zijn. In zo'n groot koor kan meerstemmig gezongen worden zonder dat iedereen daarvoor al bij voorbaat heel stemvast moet zijn.

Maar hoe krijg je een groep bij elkaar van die omvang, als de koorleden beduidend meer moeten betalen dan bij grote koren altijd gebruikelijk is? Als je bovendien mikt op een jonge, niet kapitaalkrachtige groep: scholieren vanaf veertien jaar? Ik maakte foldertjes en legde die hier en daar neer. Ik maakte een persbericht, ging op zoek naar adressen van dagbladen en huis-aan-huisbladen. En na veel wikken en wegen besloot ik te investeren in het maken van posters om op te sturen naar middelbare scholen. Vervolgens kon ik alleen maar hopen.

Dagen verstreken, weken verstreken en de vrijdagavond van de eerste repetitie naderde. Ik kreeg slechts mondjesmaat reacties binnen en dan ook nog voornamelijk van mensen die ik al kende.

Reacties van geïnteresseerde kranten had ik niet gehad, ik had nog niemand gesproken die een poster had gezien en vervolgens mee wilde doen. Ik werd erg zenuwachtig, om niet te zeggen: ik was de wanhoop nabij. Zo nodig zou ik van start gaan met een klein groepje, maar ik wist ook dat dat heel moeilijk zou zijn. Ik zou de deelnemers dan immers niet kunnen laten ervaren wat ik voor ogen had: het gevoel van vrijheid dat kan ontstaan als je meegenomen wordt in een groter geheel. Op woensdagmiddag had ik pas zeven of acht aanmeldingen. Hellup! Hoe moet dit goed komen vóór vrijdag?

Aan het eind van die middag viel *de Echo*, een van de Amsterdamse huis-aan-huisbladen, door de brievenbus. Daar stond, rechtsboven op de voorpagina in een rood kadertje: 'Muziekpakhuis begint Popkoor'. En daaronder de integrale tekst van mijn persbericht. Mijn hart sloeg over. Niet veel later ging de telefoon: een aanmelding. Al snel gevolgd door nog een en nog een. En zo waren er op vrijdagavond toch nog veertig mensen.

Een paar maanden later belde iemand op die qua leeftijd niet meer in aanmerking kwam voor het Popkoor. Of ik niet ook nog een Gouwe Ouwe Koor wilde beginnen. Popmuziek zingen leek haar leuk, maar dan graag met leeftijdgenoten. Dat leek me de moeite van het proberen waard. De markt daarvoor bleek nog veel groter, dat koor was bij de start al meteen te groot voor de zaal die ik in het Muziekpakhuis kon gebruiken. En zo had ik tot mijn niet geringe verbazing zomaar twee flinke koren.

MAAK GEEN MUZIEK

Michelangelo zei ooit over zijn beeld 'David':

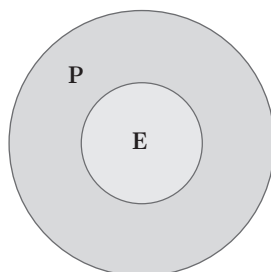
'Het beeld zit al in het marmer, het enige wat ik doe is het materiaal zo weghakken dat het te voorschijn komt.'

Wat een intrigerende gedachte dat het beeld er al is, en ‘alleen nog maar’ uit het marmer gehaald hoeft te worden. En wat een prachtige beschrijving van het scheppingsproces. Michelangelo was een zeldzaam veelzijdig mens. Hij was schilder én beeldhouwer én architect én dichter en dat alles niet bepaald op amateurniveau. Daarnaast was hij theologisch en filosofisch behoorlijk onderlegd. Of hij ook goed kon zingen weet ik niet, maar zijn beschrijving van beeldhouwen is, naar ik aanneem onbedoeld, een volstrekt adequate weergave van de weg die iedereen die wil zingen heeft af te leggen. Je hoeft niets toe te voegen aan je stem, je muziek, je muzikaliteit: je lied is er al, in jou. Je hoeft alleen maar de overbodige ballast weg te halen, dan gaat het vanzelf in al zijn schoonheid klinken. Of beter nog: in al jouw schoonheid. We noemen het ‘muziek maken’, maar dat is misleidend, want de muziek hoeven we niet meer te maken, die is er al, in ons, om ons heen. Die muziek is al volmaakt, maar is nog onhoorbaar voor mensenoren en heeft ons dus nodig om tot klinken te komen. Die muziek heeft onze stem, onze ademhaling, ons lijf, onze toewijding en onze bereidheid nodig om door ons heen te kunnen gaan. We moeten loslaten, niet ingrijpen. Dat kan nog best een hele klus zijn. Ook de meest getalenteerde mens moet oefenen, want dat wat waarde heeft, geeft zich niet altijd gemakkelijk prijs. Dat heeft dus tijd nodig, maar waarom zouden we haast hebben? Het beeld, het lied is er immers al, ons ongeduld vertraagt het proces alleen maar. Een tulp komt ook niet sneller uit zijn bol als je eraan trekt.

Je bent me er twee

In het kader van mijn eigen ‘weghakproces’ heb ik mij rond mijn vijftigste verjaardag ingeschreven voor de Pulsar Academie. Ik was opnieuw zoekende en ik voelde dat het tijd was om weer leerling te worden. In het eerste weekend van deze opleiding kwam de hierboven beschreven gedachte van Michelangelo op een

andere manier terug. Mijn leermeester Jan de Dreu schetste ons het onderstaande, voor mij heel verhelderende beeld. Ik spits het hier toe op de zingende mens.

Wij mensen bestaan uit twee delen. In de binnenste cirkel zijn we wie wij in wezen zijn: in wezen zijn wij essentie. Dat vind ik een mooi zinnetje; daar staat namelijk niets in én alles. Essentie komt van *esse*, het Latijnse woord voor 'zijn' en betekent: zijnde. Er staat dus eigenlijk: in het zijnde zijn wij zijnde. Dat is misschien niet heel informatief, maar in zijn kernachtigheid wel waar. Wij zijn. Meer houvast dan dit is er niet en is ook niet nodig. Wij zijn.

Om dat plaatje iets verder in te kleuren: we zijn leven. We zijn bezielde wezens. Ik gebruik de woorden 'ziel' en 'essentie' vaak door elkaar, als synoniemen. De laatste jaren mag het woord 'ziel' ook weer. Het was in onze westerse wereld een tijd bijna in onbruik geraakt en het is bovendien niet meer het monopolie van de religies om daarover te mogen spreken. Etty Hillesum schreef in haar oorlogsdagboek: '... ik denk, dat de oosterling veel meer z'n ziel 'leeft', de westerling weet zich er niet goed raad mee en geneert zich voor die ziel als ware zij iets onzedelijks'. Dat is aan het veranderen en in het bedrijfsleven is 'bezieling' tegenwoordig zelfs een modieus woord.

Een belangrijk kenmerk van onze essentie is: ruimte. Eindeloze ruimte. En dus: overvloed, oneindige, onbevattelijke overvloed.

Dat is een ontzagwekkend en mysterieus gegeven. Als kind al kon ik er geen genoeg van krijgen om tijdens een heldere nacht naar de sterrenhemel te kijken en dan te weten: ik zie nu een fractie van het heelal. Ik zag het mysterie en verwonderde me. Dat is nooit overgegaan, ik ken die verwondering nog altijd. Ik verwonder me over het heelal, maar tegelijk verwonder ik mij over mijn eigen bestaan. Dat heelal is een en al muziek. Allemaal trilling, hemels geluid, muziek in overvloed. Onze essentie heeft daar weet van, heeft daar toegang toe, is daar één mee. Al die hemelse muziek is gratis voorhanden, in eindeloze variatie, in een harmonie die niets en niemand uitsluit, in pure schoonheid.

Mooi, nietwaar? Ja, waarschijnlijk wel, maar het valt niet mee om van die muzikale pracht te genieten. We horen hem namelijk niet, want deze muziek is vormloos en nog enkel in de geest aanwezig. Geest kunnen wij niet horen, we hebben vorm nodig. Daar heeft de schepping het volgende op gevonden. We hebben een lichaam gekregen waarmee we die muziek ten gehore kunnen brengen; handen en armen om piano te spelen of viool of gitaar of wat dan ook; onze voeten kunnen lopen, maar ook drummen; onze oren kunnen dat alles horen en ons hoofd kan het geheel coördineren. En bovenal: we hebben longen om adem te kunnen halen, een stem om te zingen en een lijf dat fungeert als klankkast. Dat alles is persoonlijk, van mens tot mens verschillend, wat ons brengt bij deel twee in de tweeledigheid. Om onze Essentie heen zit een (dikke) schil: onze Persoonlijkheid. Persoon is een prachtig woord in dit verband. Het komt van het Latijnse *persona* dat doorgaans vertaald wordt als 'masker'. Het gaat dan om het masker dat acteurs in oude Romeinse of Griekse schouwspelen gebruikten om een personage voor te stellen. Ze spraken dan door het masker heen. Dat is ook de letterlijke betekenis: *per* (door, doorheen) en *sonare* (klinken). We hebben dus onze persoon nodig, vormgegeven in ons lichaam, daardoorheen kunnen we spreken, daardoorheen kan onze muziek tot klinken komen.